

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته برنامه ریزی درسی

موضوع :

بررسی و تبیین میزان توجه به مؤلفه های آموزش حقوق بشر

در حیطه های دانش، نگرش و توانش در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی

دوره متوسطه از دیدگاه کارشناسان، معلمان و دانش آموزان سال تحصیلی 89-1388

استاد راهنما :

دکتر عباس شکاری

استاد مشاور :

دکتر سعید قماش

پژوهشگر :

محمد هادی حاجی رشیدی نصرآباد

آذر 1389

تقدیم به :

تمامی پویندگان طریقت علم و معرفت

تقدیر و تشکر

با تشکر از زحمات فراوان اساتید بزرگوار جناب آقای دکتر عباس شکاری و جناب آقای دکتر سعید قماش‌ی که صادقانه و خالصانه نهایت همکاری را با اینجانب داشته اند .
و با تقدیر از همراهی خانواده ام (از جمله پدر ، مادر و همسر م) که همکاری لازم را با اینجانب داشته اند .

چکیده:

پژوهش حاضر در زمینه یکی از اساسی ترین مباحث در حوزه تعلیم و تربیت و برنامه درسی تحت عنوان آموزش حقوق بشر انجام گردیده است. این تحقیق از نوع کاربردی و باروش تحقیق توصیفی - پیمایشی انجام شده است. ابزار جمع آوری اطلاعات متشکل از پرسشنامه های محقق ساخته اند که از طیف 5 درجه ای لیکرت استفاده شده است و ضریب آلفای کرنباخ پرسشنامه کارشناسان 94 درصد، معلمان 92 درصد و دانش آموزان 89 درصد می باشد. جامعه نمونه پژوهش شامل کارشناسان برنامه درسی دوره متوسطه در دفتر تالیف کتب درسی تهران (15 نفر)، معلمان مدارس متوسطه شهر یزد (200 نفر) و دانش آموزان دوره متوسطه شهر یزد (300 نفر) در سال 1388-89 است که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده بر اساس جدول مورگان و جرسی انتخاب شده اند. در این تحقیق از آمار توصیفی (شاخص های مرکزی: درصد، میانگین، انحراف استاندارد و خطای انحراف استاندارد از میانگین) و نیز در سطح آمار استنباطی (آزمون تی تک نمونه ای، تحلیل واریانس یکراهه و آزمون تعقیبی LSD) استفاده شده است و از نرم افزار SPSS17 جهت تجزیه و تحلیل داده ها استفاده شده است. هدف از این پژوهش بررسی میزان توجه به مولفه های آموزش حقوق بشر در سه حیطه اساسی دانشی، نگرشی و توانشی در سطوح طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه های درسی می باشد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهند که کارشناسان برنامه ریزی آموزشی، معلمان و دانش آموزان در دوره متوسطه با آموزش مفاهیم و مولفه های آموزش حقوق بشر در دوره متوسطه موافق هستند و همچنین معلمان و دانش آموزان، میزان آموزش مفاهیم و مولفه های حقوق بشر در دوره متوسطه را در حد پایین و کارشناسان آن را در حد متوسط ارزیابی نمودند همچنین از دید معلمان توجه به این مفاهیم در مرحله اجرا و ارزشیابی ضعیف ارزیابی شده است.

کلید واژه ها:

آموزش حقوق بشر - طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه های درسی - حیطه دانش، نگرش و توانش یادگیری

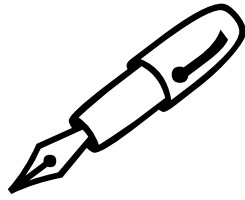
فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: طرح تحقیق
11	مقدمه
16	1-1 بیان مسئله
17	2-1 اهمیت و ضرورت پژوهش
19	3-1 اهداف تحقیق
20	4-1 سوالات تحقیق
20	5-1 تعریف مفاهیم و اصطلاحات
	فصل دوم: پیشینه تحقیق
24	مقدمه
28	1-2 مطالعات نظری تحقیقات انجام شده
28	1-1-2 حقوق بشر
30	2-1-2 ویژگی های حقوق بشر
36	3-1-2 تاریخچه حقوق بشر
40	4-1-2 تاریخچه و اصول اعلامیه حقوق بشر
50	5-1-2 موانع، تهدیدات و فرصت های حقوق بشر در جهان امروز
54	6-1-2 نقش آموزش حقوق در جهان امروز
54	1-6-1-2 رابطه حقوق بشر با صلح
55	2-6-1-2 رابطه حقوق بشر با دموکراسی
56	3-6-1-2 رابطه حقوق بشر با توسعه

57	7-1-2 آموزش حقوق بشر
57	1-7-1-2 رابطه آموزش و پرورش با حقوق بشر
62	2-7-1-2 ماهیت و اصول آموزش حقوق بشر
63	3-7-1-2 اجزای سازنده آموزش حقوق بشر
71	4-7-1-2 محتوای آموزش حقوق بشر
72	5-7-1-2 انواع آموزش حقوق بشر
80	6-7-1-2 روش های آموزش حقوق بشر
82	7-7-1-2 آموزش حقوق بشر در برنامه درسی
84	2-2 مطالعات تجربی تحقیقات انجام شده
85	1-2-2 مطالعات تجربی تحقیقات داخل کشور
89	2-2-2 مطالعات تجربی تحقیقات خارج کشور
	فصل سوم: روش تحقیق
93	مقدمه
93	1-3 روش و نوع پژوهش
93	2-3 روش جمع آوری اطلاعات
96	3-3 اعتبار و پایایی پرسشنامه
97	4-3 جامعه و نمونه آماری و روش نمونه گیری
97	5-3 جامعه آماری
97	6-3 روش تجزیه و تحلیل داده ها
98	7-3 شیوه اجرا
99	8-3 تعاریف

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده های تحقیق

103	مقدمه
104	جداول و نمونه های داده های تحقیق.
	فصل پنجم: خلاصه ،بحث و نتیجه گیری
128	مقدمه
129	1-5 بحث و نتیجه گیری
140	2-5 پیشنهادات
140	1-2-5 پیشنهادات اجرایی
141	2-2-5 پیشنهادات پژوهشی
142	3-5 محدودیت های تحقیق
	ضمائم
142	کتابنامه
150	پرسشنامه

فصل اول:

طرح تحقیق

مقدمه:

انسان موجودی اجتماعی و برخوردار از کرامت ذاتی است بنابر این شکل گیری زندگی او و تداوم آن مستلزم مشارکت در امور جامعه و همکاری با هموعان خویش است که با ورود فرد به عرصه زندگی اجتماعی و فعالیت در زمینه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، جامعه عمل می‌پوشد. بدین ترتیب رابطه فرد و دولت (به عنوان نماینده جامعه) بوجود می‌آید، فرد خواستار احترام به حقوق انسانی خویش و رعایت آنها از سوی دولت می‌شود، و نقض حقوق افراد از سوی دولت محتمل الوقوع است. نقض حقوق انسانی افراد واقعیت انکار ناپذیر جهان معاصر است و هیچ کشوری در جهان معاصر، حقوق بشر¹ را به طور کامل رعایت نمی‌کند. بنابر این یکی از وظایف مهم آموزش و پرورش انتقال مفاهیم حقوق بشر به دانش آموزان و فراهم کردن زمینه های آشنایی، درک، فهم و تفسیر آن میباشد. صرفاً از این طریق می توان امیدوار بود که دانش آموزان هنجارها، ارزشها و به طور کلی حقوق اساسی و عمومی خود را شناخته و نسبت بدان آگاهی و آن را از دولت طلب نمایند. حقوق بشر آن حقوقی است که به همه آحاد جامعه - زن یا مرد، دختر یا پسر، کوچک یا بزرگ - تعلق دارد. حقوق بشر در عصر جدید، تجسم معیارهای بنیادینی است که بدون آن حقوق، مردم نمی توانند شأن انسانی خود را محقق سازند. حقوق بشر منعکس کننده آرمان جهانی عدالت و جامعه ای است که در آن هر انسانی میتواند زندگی شرافتمندانه همراه با صلح، امنیت و رفاه برخوردار گردد.

از اینرو حقوق بشر عام و جهان شمول است و نمی توان با تمسک به نسبییت فرهنگی آنرا محدود کرد. هیچ فردی مجبور نیست حقوق بشر را کسب کند یا استحقاق آن را داشته باشد بلکه به صرف انسان بودن، همه انسانها دارای آن حقوق می باشند. حقوق بشر یک مجموعه بهم پیوسته و غیر قابل انفکاک است، هیچ حقی را نمی توان به این دلیل که کسی می گوید «کم

¹.Human Right

اهمیت» یا «غیر ضروری» است از فردی گرفت. به عبارت دیگر عناصر حقوق بشر یک کل منسجم و بهم پیوسته است، تمامی عناصر حقوق بشر بخشی از اجزای یک منظومه هستند و نمی توان آنها را از هم جدا کرد. حقوق بشر را هیچ مقامی به فرد یا گروهی اعطا نمی کند، حقوق بشر ذاتی و جزو ویژگیهای شخصیت انسانی تلقی می شود. حقوق بشر هم انتزاعی است و هم عملی. حقوق بشر الهام بخش یک دنیای دموکراتیک، عادلانه و صلح آمیز است و حداقل معیارها را برای نحوه رفتار افراد و نهادها با مردم و گروههای اجتماعی - سیاسی را وضع می کند. آن معیارها همچنین قدرت اقدام و دفاع از حقوق خود و دیگران را به افراد و گروهها می دهد. لازم به ذکر است گرچه اسناد حقوق بشر عمدتاً در قرن بیستم تعریف و تدوین شدند. اما ارزشهای آنها ریشه در ادبیات، ارزشهای سنتی، و آموزه های دینی تقریباً تمامی فرهنگها دارد. اعلامیه جهانی حقوق بشر (1948)، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی (1966)، و پروتکل اختیاری آن، و میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (1966)، اسناد مبنایی حقوق بشر هستند. این چهار سند که در مجموع منشور بین المللی حقوق بشر نامیده می شوند و بیش از 20 میثاق حقوق بشر را به دنبال دارند. مجموعه اسناد حقوق بشر، مانند سایر قوانین که در حال پیشرفت می باشند، دائماً در پاسخ به شرایط محیطی و با توجه به درک افراد و گروهها، بازتفسیر، بازسازی و باز آفرینی می شوند. مثلاً، هنگامی که اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال 1948 نوشته شد، افراد معدودی از خطرهای تخریب محیط زیست آگاه بودند، در نتیجه این سند هیچ اشاره ای به محیط زیست ندارد. اما در آغاز قرن بیست و یکم، فعالان حقوق بشری و دولتها تلاش می کنند پیش نویس پیمان جدیدی را آماده کنند که حقوق بشر را به یک محیط زیست امن پیوند دهد. به همین نحو، در اسناد اولیه به مردان و زنان تحت عنوان کلی «بشر» اشاره می شد و هیچ توجهی به نیازهای خاص زنان نشده بود، مگر اینکه نقش آنان به عنوان مادر مستلزم «مراقبت و کمک ویژه» است (ماده 2/25 اعلامیه جهانی حقوق بشر). حتی معاهده سال

1989 در مورد محو همه اشکال تبعیض علیه زنان، اشاره‌ای به خشونت علیه زنان نکرد. تنها در پاسخ به مدافعان حقوق انسانی زنان بود که خشونت علیه زنان، چه در خانه، جامعه و چه از سوی دولت، در اعلامیه وین، در کنفرانس جهانی حقوق بشر در سال 1993، رسماً به عنوان نقض حقوق بشر شناخته شد.

از سال 1945 (زمان تاسیس سازمان ملل متحد) ترویج و حمایت از حقوق بشر یکی از مهمترین نگرانی‌ها و زمینه‌های اصلی کار سازمان ملل متحد بوده است. بر همین اساس است که سازمان ملل متحد آموزش حقوق بشر را یکی از حقوق اساسی بشر دانسته است و آن را وسیله مهمی در جهت ترویج حقوق بشر می‌داند. هدف از آموزش حقوق بشر، تعلیم مهارتها، ارائه اطلاعات علمی و شکل دادن به رفتارهایی است که باعث پیشبرد فرهنگ حقوق بشر میشود. در کنفرانس سازمان ملل (1933) در وین در اجرای حقوق بشر¹، تعلیم و آگاهی دادن در این زمینه برای تقویت تفاهم مشترک، بردباری و صلح بین المللی جوامع ضروری دانسته شده است. با توجه به اهمیت آموزش در رعایت حقوق بشر، سازمان ملل متحد سالهای 1995 تا 2004 را دهه آموزش حقوق بشر اعلام کرده تا از این طریق موجب افزایش آگاهی جهانی از حقوق بشر و تقویت فرهنگ جهانی حقوق بشر گردد. (United nations decade for human rights education – general assembly-a/res/49/184/december23-1994) سپس سازمان ملل در جهت یاری رساندن به این امر برنامه اقدام دهه آموزش حقوق بشر را تصویب نمود. آنچه مسلم است این است که به منظور تحقق یافتن حق آموزش حقوق بشر علاوه بر تصویب اسناد و همکاری سازمانهای مختلف نیازمند تدوین برنامه‌ها و راهکارهایی و همچنین روشهایی هستیم که در قالب آن روشها بتوان آموزش حقوق بشر را ارائه نمود. جریان آموزش حقوق بشر به مانند هر فرایند آموزشی دارای عناصر و اجزایی میباشد که آگاهی و توجه

¹-vinna decharration in human right of action – una/conf.۱۰/۲۳(۱۹july۱۹۹۳)-para۷۳.

نسبت به این عناصر میتواند به اجرای موثرتر آموزش حقوق بشر کمک کند. همچنین گروه‌های سنی مختلف و اقشار متفاوت جامعه دارا ویژگی‌های گوناگونی هستند که این خصوصیت‌ها باید مورد توجه قرار گیرند. توجه به بافت فرهنگی، سیاسی و نیازهای زندگی واقعی فراگیران دارای اهمیت اساسی است، زیرا آموزشی موثر و موفق است که با نیازهای زندگی واقعی افراد منطبق بوده و منجر به توانمند ساختن افراد گردد. آموزش حقوق بشر باید قابلیت تغییر و تحول در زندگی افراد را داشته باشد به همین منظور توصیه میشود از روشهای تحلیل موقعیت‌ها از نگاه حقوق بشری و راهبردی کردن واکنشهای مناسب نسبت به بی عدالتی و ... استفاده شود.

بنابراین با توجه به مطالبی که گفته شد می توان به این نتیجه رسید که آموزش حقوق اساسی افراد جامعه به آنها یکی از الزامات حکومت‌ها در این روزگار می باشد، صحبت کردن در مورد رابطه بین حقوق بشر و آموزش و پرورش، به دو بحث جداگانه تقسیم می گردد: اول، حق آموزش و پرورش، به عنوان یک حق اساسی و مسلم انسانها. این حق از مهمترین حقوقی پنداشته می شود، که نه تنها در اعلامیه جهانی حقوق بشر، بلکه در پیمان بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و پیمان بین المللی حقوق مدنی و سیاسی نیز به آن تأکید شده است. در اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است که آموزش و پرورش، باید طوری سازماندهی شود که در جهت رشد و تقویت باورهای دگر پذیری، تسامح و دوستی بین الملل مختلف، نقش اساسی را بازی نماید. بحث اساسی دوم مربوط می گردد به نقش آموزش و پرورش در ارتقای ظرفیت انسانها، از راه ایجاد تحول در فرهنگ یک جامعه، برای پذیرش ارزشهای مدرن، مانند: حقوق بشر. البته باید در نظر داشته باشیم که بحث اول هم، از بحثهای خیلی جدی در تمام کشورهای جهان، به ویژه در کشورهای جهان سوم می باشد. امروز، میلیونها انسان در سراسر کره زمین از این حق مسلم انسانی و اساسی شان محروم اند. اما بحث دوم ما، اساسی تر از بحث اول است؛ چون این بحث، به بررسی ضرورت و چگونگی نهادینه شدن ارزشهای حقوق بشر در

بستر فرهنگی یک جامعه می پردازد. یعنی این بحث، در واقع، ارائه کننده یک راهکار اساسی و ساختاری است برای رشد و گسترش ارزشهای حقوق بشر توسط ایجاد تحول در فرهنگ، از راه تغییر باورهای فرهنگی مخالف حقوق بشر به باورهای فرهنگی موافق با حقوق بشر. بحث دوم به این می پردازد که نه تنها آموزش و پرورش، سرمایه انسانی لازم در فرایند توسعه سیاسی، اقتصادی و ... را در یک جامعه فراهم می نماید و توانمندیها و قابلیت‌های نیروی کار را برای ایجاد بازده بیشتر بالا می برد، بلکه آموزش و پرورش، به عنوان یک نهاد بسیار اساسی و مهم، در صورت مدیریت سالم و درست، بسترهای اساسی تغییر روان انسانها را در جهت پذیرش ارزشهای امروزی نیز مساعد می سازد. یعنی آموزش و پرورش، یک راه مطمئن و ساختاری را ارائه می کند، که به واسطه آن می توان باورهای جدید را درون جامعه رشد و گسترش داد. به این معنا که آموزش و پرورش می تواند از راه ایجاد تغییر و تحول در نظام فکری انسانها، یک سلسله ارزشهای بزرگ انسانی را درون نظام فکری انسانها نهادینه سازد. گذشته از این، آموزش و پرورش، حساسیت انسانهای یک جامعه را در برابر سرنوشت سیاسی، اقتصادی و ... بالا برده و آنها را نسبت به حقوق انسانی شان حساس می سازد. لذا این پژوهش درصدد است تا میزان توجه به حقوق بشر و مؤلفه های آن را در برنامه های درسی مورد کاوش و بررسی قرار دهد. در این راستا ، برنامه درسی دوره متوسطه که بنا به ماهیت و کارکرد خود باید دانش آموزان را با حقوقشان آشنا سازد مورد توجه و بررسی قرار میگیرد تا نهایتاً مشخص گردد که مولفه ها و عناصر حقوق بشر در محتوای دوره متوسطه تا چه میزان مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش در صدد آن است که میزان توجه محتوای دروس متوسطه به مولفه های حقوق بشر را در سه حیطه دانش ، نگرش و توانش از دید کارشناسان ، معلمان و دانش آموزان مورد سنجش و تحلیل قرار دهد. تا با شناخت وضعیت موجود و با اتخاذ بینش و روش و برنامه ریزی مناسب به سوی ایجاد وضعیت مطلوب حرکت کنیم ، که نخستین قدم برای حل این مسئله شناخت دقیق آن است با توجه به

مراتب فوق و نقش ویژه آموزش حقوق بشر تامل مجدد در برنامه درسی در سطح مدارس بیش از پیش هویدا می شود. البته آموزش به تنهایی راهگشا نمی باشد و تنها می تواند نقش اساسی در تحول فهم جامعه جهانی داشته باشند، ولی با این وجود یک برنامه درسی مناسب می تواند طوری طراحی شود که دستیابی به یک زندگی متعادل و سازگار با حقوق بشر را مهیا سازد و نسبت به چالش هایی که توسط جهانی شدن و فناوری جدید و پدیده های مرتبط به آنها ایجاد شده است حساس باشد.

1-1- بیان مسأله

حقوق بشر بر همه افراد حاکمیت دارد و همه ما می پذیریم که حقوق بشر را به عنوان حقوق اساسی ناشی از حقوق طبیعی اشخاص بشری رعایت کنیم و رعایت این حقوق شرط ضروری دموکراسی، هماهنگی و صلح اجتماعی است. با وجود این، برای ترویج و تقویت رعایت حقوق بشر لازم است این حقوق را به شهروندان خود بشناسانیم تا در اجتماع به گونه ای رفتار کنند که حقوق بشر رعایت شود و به علاوه مدافع حقوق بشر نیز باشند هدف از این آموزش آماده کردن افراد جامعه برای رفتاری مناسب جهت رعایت حقوق بشر است، اجرای تدریجی اصول حقوق بشر تا اندازه زیادی وظیفه ی آموزش و پرورش است. در میان موسسات اجتماعی مدرسه این وظیفه را دارد که به نحوی موثر و با همه ی امکانات خود کمک کند تا فهم بنیادی حقوق بشر گسترش یابد و انسانهای آینده با رفتار و کردار منطبق بر این اصول بار آیند.

آموزش و پرورش علاوه بر هدف های خاص خود، هدفی دیگر را دنبال می کند که ارزشی عالم گیر دارد: شکوفایی همه جانبه شخصیت انسان و تقویت رعایت حقوق بشر و آزادی های اساسی. اعلامیه جهانی حقوق بشر در دیباچه خود خواستار آن است که همه ی افراد و تمام نهاد های جامعه بکوشند که به یاری آموزش و پرورش، رعایت این حقوق و آزادی ها را

گسترش دهند. بنابراین بر اساس اسناد رایج حقوق بشر، هدف آموزش و پرورش باید ایجاد فراینده فرهنگ جهانی حقوق بشر، از رهگذر انتقال دانش ها، مهارت ها و هدایت نگرش ها و برخورد ها به سمت هدفهای زیر باشد:

- 1- شخصیت همه جانبه ی انسان ها و مفهوم حیثیت و کرامت شخصی آنها شکوفا گردد.
 - 2- حسن تفاهم، دگر پذیری، برابری میان مردان و زنان و دوستی بین تمام کشورها ارتقا یابد.
 - 3- تمام افراد از وسایل ضروری برای مشارکت حقیقی در زندگی جامعه ای آزاد بهرمنند گردند.
- این اهداف باید در تمامی سطوح آموزش رسمی به ویژه در دوره متوسطه که دانش آموزان به درک انتزاعی این امور دست می یابند دنبال شود بدین منظور این پژوهش درصدد است تا میزان توجه به مولفه های آموزش حقوق بشر و همچنین رضایت معلمان، کارشناسان و دانش آموزان را با آموزش این مفاهیم در برنامه دسی دوره متوسطه را مورد کاوش قرار دهد.

1-2- اهمیت و ضرورت پژوهش

در مورد ضرورت آموزش حقوق بشر هیچ ابهامی وجود ندارد، یکی از حقوق انسانی هر فردی آگاهی از این حقوق است. بنابراین آموزش حقوق بشر اهمیتی گسترده دارد که آشنایی با آن در چندین سند بین المللی نیز به رسمیت شناخته شده است. به عنوان مثال مقدمه اعلامیه حقوق بشر همه افراد و سازمانهای اجتماعی را به تلاش برای ترویج رعایت این حقوق و آزادیها از طریق تدریس و آموزش ترغیب می کند. ماده 30 اعلامیه حقوق بشر اعلام می دارد که یک هدف آموزش، باید «تقویت احترام به حقوق بشر و آزادیهای بنیادین» باشد. مطابق معاهده بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، یک دولت «نمی تواند سد راه مردم برای یادگیری در مورد حقوق خویش شود. از زمان پذیرش اعلامیه جهانی حقوق بشر، مجمع عمومی سازمان ملل از کشورهای عضو و همه اقشار جامعه خواسته است در ترویج و آموزش این سند بنیادین تلاش

کنند. در سال 1993، کنفرانس جهانی حقوق بشر در وین بر اهمیت آموزش حقوق بشر، تعلیم و اطلاع‌رسانی عمومی، مجدداً تأکید کرد و آن را «برای ترویج و دستیابی به روابط پایدار و هماهنگ میان جوامع و برای پرورش تفاهم متقابل، تحمل و صلح، ضروری» اعلام کرد. در پاسخ به درخواست این کنفرانس جهانی، مجمع عمومی سازمان ملل متحد دوره 1995 تا 2004 را دهه ملل متحد برای آموزش حقوق بشر اعلام نمود. مجمع عمومی در هنگام اعلام این مطلب در دسامبر سال 1994 آموزش حقوق بشر را چنین تعریف کرد: «یک فرایند دائمی و مستمر که به وسیله آن مردم در تمامی سطوح توسعه و تمامی اقشار جامعه احترام به شأن انسانی دیگران و استفاده از ابزارها و روشهای تضمین این احترام در همه جوامع بشر را یاد می‌گیرند.» مجمع تأکید کرد که مسئولیت آموزش حقوق بشر بر عهده همه عناصر جامعه - دولت، سازمانهای غیردولتی، انجمن‌های حرفه‌ای و همه بخشهای دیگر جامعه مدنی و نیز تک‌تک افراد، است. برنامه عمل این دهه (1995 تا 2004)، آموزش حقوق بشر را چنین تعریف می‌کند: «تعلیم، نشر و اطلاع‌رسانی با هدف ایجاد یک فرهنگ عام حقوق بشر از طریق تسهیم دانش و مهارتها و شکل دادن به نگرش‌های معطوف به:

الف) تقویت احترام به حقوق بشر و آزادیهای بنیادین؛

ب) توسعه کامل شخصیت انسانی و احساس احترام به آن؛

ج) ترویج تفاهم، تحمل، برابری جنسیتی، و دوستی میان همه ملتها، اقوام بومی و گروههای نژادی، ملی، قومی، دینی و زبانی؛

د) قادر ساختن همه افراد به مشارکت مؤثر در یک جامعه توسعه یافته؛

ه) تقویت و پیشبرد فعالیتهای ملل متحد برای حفظ صلح

بنابراین آموزش حقوق بشر یکی از جنبه های مهم فعالیت های یونسکو است که اساسنامه اش ضرورت تضمین رعایت جهان گستر عدالت ، قانون ، حقوق بشر و آزادی های اساسی را مقرر می دارد.

بنابراین با توجه به مطالبی که در باب اهمیت آموزش حقوق بشر گفته شد لازم می بینیم که میزان توجه به مولفه های حقوق بشر در فرایند برنامه درسی (طراحی ، اجرا و ارزشیابی) دوره متوسطه و اهمیت آموزش این مفاهیم را بررسی و تبیین و در صورت لزوم پیشنهاداتی را برای بهبود وضعیت آموزش حقوق بشر در نظام آموزش و پرورش خود ارائه دهیم .

1-3 - اهداف پژوهش

اهداف اصلی :

-بررسی میزان توجه به مولفه های دانشی ،نگرشی و توانشی آموزش حقوق بشر در سه حیطه طراحی ، اجرا و ارزشیابی برنامه درسی دوره متوسطه

اهداف فرعی :

الف - بررسی میزان توجه به مفاهیم دانشی ،نگرشی و توانشی آموزش حقوق بشر در دوره متوسطه

ب- بررسی میزان توجه به آموزش حقوق بشر در مرحله طراحی برنامه درسی

ج - بررسی میزان توجه به آموزش حقوق بشر در مرحله اجرا برنامه درسی

د- بررسی میزان توجه به آموزش حقوق بشر در مرحله ارزشیابی برنامه درسی

د-ارائه پیشنهاداتی برای بهبود بخشیدن وضعیت برنامه درسی دوره متوسطه در زمینه آموزش حقوق بشر

1-4-4 - سوالات پژوهش

1-4-1- به چه میزان مفاهیم و مولفه های دانشی حقوق بشر در دوره متوسطه آموزش داده می شود؟

1-4-2- به چه میزان مفاهیم و مولفه های نگرشی حقوق بشر در دوره متوسطه آموزش داده می شود؟

1-4-3- به چه میزان مفاهیم و مولفه های مهارتی حقوق بشر در دوره متوسطه آموزش داده می شود؟

1-4-4- کارشناسان، معلمان و دانش آموزان تا چه میزان با آموزش مفاهیم حقوق بشر در سطوح دانش، نگرش، توانش موافق اند؟

1-4-5- به چه میزان به مفاهیم و مولفه های حقوق بشر در طراحی برنامه درسی دوره متوسطه توجه شده است؟

1-4-6- به چه میزان به مفاهیم و مولفه های حقوق بشر در اجرا برنامه درسی دوره متوسطه توجه شده است؟

1-4-7- به چه میزان به مفاهیم و مولفه های حقوق بشر در ارزشیابی برنامه درسی دوره متوسطه توجه شده است؟

1-5- تعریف واژه ها و اصلاحات

حقوق بشر:

" با توجه به نظریه ها و مکتبهای مختلف و متنوع درباره مفاهیم حق، انسان، خاستگاه حقوق، دولت و مانند اینها ارائه تعریفی جامع و مورد اتفاق از حقوق بشر بسیار دشوار است. شاید این تعریف تا اندازه ای در بر گیرنده تمامی موارد فوق میباشد: حقوق بشر یعنی امتیازاتی معین برای نوع انسان، از آن جهت که انسان است" (ناصری، 1386: 2).

" حقوق بشر آن حقوقی است که به همه احاد جامعه - زن یا مرد، دختر یا پسر، کوچک یا بزرگ - تعلق دارد. حقوق بشر در عصر جدید، تجسم معیارهای بنیادینی است که بدون آن حقوق ، مردم نمی توانند شأن انسانی خود را محقق سازند. آن حقوقی که صرف نظر از تعلق انسان ها به دین ، نژاد ، زبان ، ملیت تنها به دلیل انسان بودنشان به آنها تعلق مگیرد حقوق بشر می نامند" (عبادیان ، 1380: 45).

از اینرو، حقوق بشر عام و جهانشمول است و نمی توان با تمسک به نسبیت فرهنگی آنرا محدود کرد. هیچ فردی مجبور نیست حقوق بشر را کسب کند یا استحقاق آن را داشته باشد بلکه به صرف انسان بودن، همه انسانها دارای آن حقوق می باشند. حقوق بشر یک مجموعه بهم پیوسته و غیر قابل انفکاک است، هیچ حقی را نمی توان به این دلیل که کسی می گوید «کم اهمیت» یا «غیر ضروری» است از فردی گرفت. به عبارت دیگر عناصر حقوق بشر یک کل منسجم و بهم پیوسته است، تمامی عناصر حقوق بشر بخشی از اجزای یک منظومه هستند و نمی توان آنها را از هم جدا کرد. حقوق بشر را هیچ مقامی به فرد یا گروهی اعطا نمی کند، حقوق بشر ذاتی و جزو ویژگیهای شخصیت انسانی تلقی می شود. حقوق بشر الهام بخش یک دنیای دموکراتیک، عادلانه و صلح آمیز است و حداقل معیارها را برای نحوه رفتار افراد و نهادها با مردم و گروههای اجتماعی - سیاسی را وضع می کند.

- تعریف عملیاتی حقوق بشر :

در این پژوهش منظور از حقوق بشر ، مولفه هایی نظیر آگاهی از حقوق و آزادی های فردی ، آشنایی با مفهوم تغییر ، آگاهی از قوانین و مقررات اجتماعی ، آشنایی با روابط متقابل انسان و محیط ، آگاهی از صلح و روش های حصول به آن ، آگاهی از عدالت اجتماعی و فرصت های برابر ، آگاهی از تفاوت انسان ها و ... است، که یک دانش آموز برای زندگی در دنیای معاصر به آن ها نیاز دارد و قرار است در این تحقیق مورد بررسی و توجه قرار گیرند .